

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Invalidiliitto haluaa kiinnittää erityistä huomiota fyysisesti vammaisten nuorten asemaan sekä mahdollisuuksiin rakentaa hyvää ja omannäköistä elämää yhdenvertaisesti muiden ikätovereidensä kanssa. Vammaiset nuoret on tunnistettava riittävällä tavalla myös erilaisissa politiikoissa, ohjelmissa ja toimenpiteissä yhtenä haavoittuvana vähemmistönä. Heidät tulee myös osallistaa muiden nuorten tavoin näiden laatimiseen Suomen ratifioiman YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimuksen veloitteen mukaisesti. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaaminen kaikille tulee olla myös hallituksen nuorisopolitiikan lähtökohtana.

Vammaisen nuoren omia toiveita ja unelmia tulee kunnioittaa. Heille tulee taata tarvittavat tukitoimet tosiasiallisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi koulusta työelämään sekä vapaa-aikaan. Vammaisten nuorten mahdollisuuksia hakeutua itselleen mielekkääseen koulutukseen tulee vahvistaa, samoin mahdollisuutta osallistua itselleen mieluisiin harrastuksiin. Vammaisten nuorten kohtaamaan syrjintään työmarkkinoilla aina ensimmäisten kesätöiden saamisesta alkaen tulee puuttua konkreettisin keinoin.

THL:n kouluterveyskyselyistä tehtyjen tutkimusten perusteella toimintarajoitteiset nuoret eivät voi tällä hetkellä hyvin kouluissa tai oppilaitoksissa, haasteet kasautuvat ja aiheuttavat syrjäytymisen riskiä. Tutkimusten mukaan toimintarajoitteisilla nuorilla on esimerkiksi suurempi todennäköisyys kohdata syrjivää kiusaamista; toimintarajoitteisilla tytöillä riski on 2-kertainen ja pojilla jopa 4-kertainen. Heillä on myös vähemmän osallisuuden kokemuksia ja useammin yksinäisyyttä. Heillä on lisäksi muita harvemmin tyytyväisyyttä elämäänsä sekä lähes 6-kertainen todennäköisyys kärsiä koulu-uupumuksesta. Myös todennäköisyys kokea, etteivät he ole tärkeä osa luokkayhteisöä on 3-kertainen. Nämä toimintarajoitteisten nuorten kouluterveyskyselyjen keskiarvoista merkittävät hyvinvointipoiikkeamat on tärkeää tunnistaa ja nostaa aktiivisten ennaltaehkäisevien sekä korjaavien tukitoimien kohteeksi niin valtakunnallisella kuin alueellisella ja paikallisella tasolla. Ne tulee näkyä myös valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa (VANUPO) vuosille 2024-2027.

Invalidiliitto kannattaa Vammaisfoorumin esitystä kolmiportaisen tuen jatkumiseksi koko oppivelvollisuuden ajan. Vammaisten oppilaiden tuen tarpeiden tunnistaminen ja tukitoimien toteuttaminen tuottaa usein oppilaitoksissa ongelmia. Tällä hetkellä siirryttäessä toiselle asteelle nuori ja hänen vanhempansa joutuvat hakemaan koulussa tarvittavan avustajapalvelun, tulkkauksen sekä kuljetukset itse. Lisäksi oppilaitoksissa on haasteita ymmärtää yhdenvertaisuuslain velvoitetta kohtuullisista mukautuksista.

Opiskelujen jälkeen työllisyyspalveluissa alkukartoitusta tehdessä tulisi pystyä ottamaan huomioon vammaisen nuoren tarpeet ja alkukartoitusta tekevällä toimijalla tulisi olla riittävä tuntemus palveluista tai vähintään selkeä käsitys siitä, mihin tahoon voi olla yhteydessä saadakseen apua, tukea ja neuvoja vammaisen nuoren kanssa työskentelyyn. Työllisyyspalvelujen siirtyessä kuntien vastuulle vuonna 2025, on taattava ammattilaisille mahdollisuudet hankkia tietoa ja osaamista eri asiakasryhmistä.

Vammaisten nuorten mahdollisuuksiin työllistyä tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tällä hetkellä moni vammaisen nuori kokee sekä välitöntä että välillistä syrjintää pyrkiessään työelämään. Esimerkiksi työnantajien syrjivät asenteet ja ennakkoluulot, työpaikkojen esteettömyyspuutteet sekä tukipalvelujen riittämättömyys vaikeuttavat työllistymistä. Työnantajien tietämystä Yhdenvertaisuuslaissa mainitusta positiivisesta erityiskohtelusta sekä kohtuullisten mukautusten vaatimuksesta tulee lisätä. Vammaisten nuorten mahdollisuutta päästä kiinni työelämään iänmukaisesti tulee vahvistaa. Esimerkiksi julkisten toimijoiden kesätyömahdollisuuksia/-seteleitä tulee kohdentaa myös vammaisille nuorille. Vammaisille nuorille tulee taata yhdenvertaiset mahdollisuudet myös työelämään tutustumisen eli TET-paikkojen ja opintoihin liittyen työharjoitteluiden tekemiseen. Nämä kaikki ovat tärkeä osa alkupään polkua työelämään myöhemmin siirtymiseksi.

Perusopetuksen, lukio- ja ammatillisen sekä jatkokoulutuksen tilojen tulee olla esteettömiä. Tässä on edelleen paljon puutteita. Samoin esteettömyyden vaatimukset tulee huomioida myös työelämässä sekä erilaisissa harrastuspaikoissa. Vammaisille nuorille tulee myös tarjota soveltavia liikuntavälineitä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi. Elintapaohjauksessa vammaisuuteen liittyvien erityispiirteiden huomioiminen on tärkeää, esimerkiksi soveltavan liikunnan tarjonta nuorille.

Myös opiskeluhoollon palveluja tulee tosiasiallisen tarpeen mukaisesti kohdentaa vammaisille nuorille. Niissä tulee huomioida tutkimuksista esiin nousut vammaisten nuorten moniperusteinen haavoittuvuus sekä heidän palvelujen sujuva käyttö varmistamalla niiden esteettömyys ja saavutettavuus. Opiskeluhoollissa on tärkeää tehdä tarpeenmukaista ja oikea-aikaista yhteistyötä myös hyvinvointialueen vammaispalvelujen kanssa.

Vammaisia nuoria tulee kannustaa muiden nuorten tavoin opiskeluun ja työelämään. Vammaispalvelujen ja muiden tukimuotojen tulee tukea koulunkäyntiä, opiskelua ja työkykyä samoin kuin mahdollisuuksia harrastaa.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Invalidiliitto pitää hyvänä, että nuorten lisääntyneisiin mielenterveysongelmiin kiinnitetään VANUPO - ohjelmaluonnoksessa huomiota. Myös mielenterveyspalvelujen tarjoamisessa ja kohdentamisessa on huomioitava kaikkien nuorten tosiallinen mahdollisuus käyttää palveluja. Vammaisuutta on erilaista ja tuen tarpeet ja osallistumisen ja palvelujen käytön tosiallinen mahdollistaminen voivat vaatia erilaisia ennakoivia toimenpiteitä. Näitä suunniteltaessa on muistettava myös fyysisesti vammaiset nuoret ja palvelujen esteettömyys ja saavutettavuus on varmistettava ympäri Suomen.

Vammaisfoorumi nostaa omassa lausunnossaan esiin mielenterveysongelmien juurisyiden selvittämisen tärkeyden myös vammaisten nuorten kohdalla. Joskus ongelmien taustat voivat olla vammasta tai esimerkiksi harvinaissairaudesta johtuvia ja niiden tunnistaminen, diagnosointi ja arjessa tarvittavien palvelujen saaminen viivästyy nykytilanteessa. Tämä voi johtaa osaltaan myöhemmin ilmeneviin sekundäärisiin ongelmiin myös mielen hyvinvoinnissa.

Kouluterveyskyselyihin perustuvien tutkimusten perusteella toimintarajoitteisilla nuorilla on erilaisia perhetaustoja, jotka voivat lisätä moniperusteisen haavoittuvuuden riskiä: useammin ulkomaalaistaustaisia tai toinen heidän vanhemmistaan oli ulkomaalaistaustainen; asuivat muita nuoria useammin vain yhden vanhemman kanssa tai eivät asuneet vanhempiensa kanssa; äidin koulutustaso oli keskimäärin alhaisempi; vanhempien työttömyys oli yleisempää ja perheen taloudellinen tilanne oli heikempi kuin muilla nuorilla.

Toimintarajoitteisilla nuorilla on 4-kertainen todennäköisyys kokea terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi, etenkin toimintarajoitteisilla tytöillä; 6-kertainen todennäköisyys kokea kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta, etenkin toimintarajoitteisilla tytöillä. Myös väkivaltakokemusten osalta eriarvoisuuskehitys saattaa käynnistyä varsin nuorena: jo 4-vuotiaissa enemmän kiusaamista, etenkin toimintarajoitteisilla poikalapsilla jopa puolella. Väkivaltakokemukset ovat monimuotoisia ja kasautuvat toimintarajoitteisille nuorille enemmän kuin muille: 1,5-2 kertainen todennäköisyys kokea väkivaltaa; 2-kertainen todennäköisyys kokea fyysistä uhkaa, etenkin toimintarajoitteisilla pojilla; seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemukset yleisempiä, etenkin toimintarajoitteisilla tytöillä ja heillä kokemukset yleistyneet vuosien 2019 ja 2021 välillä; väkivaltaa vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta, etenkin toimintarajoitteisilla tytöillä. Kaiken muotoisella väkivallalla ja sen uhalla on vakavia seurauksia myös nuoren mielen hyvinvointiin.

Tutkimusten mukaan toimintarajoitteiset nuoret olivat kokeneet saaneensa tarvitessaan harvemmin apua tai voivansa keskustella koulun aikuisen kanssa mieltä painavista asioista jonkin verran

harvemmin kuin muut samanikäiset nuoret. Tutkimuksissa tuli esiin myös disablismi, ableismi sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden haasteet avun saannin esteenä. Nämä tulisikin olla läpileikkaavasti ja systemaattisesti huomioituna ohjelmissa ja toimenpiteissä.

Myös perheillä, joissa on vammainen perheenjäsen (lapsi, nuori, vanhempi), tulee olla yhdenvertainen oikeus peruspalveluihin kuten perhepalveluihin ja perhetyöhön. Lastensuojelun toimenpiteet voivat olla joskus tarpeen, mutta lapsen tai nuoren (tai vanhempien) vammaisuus ei saa olla peruste esimerkiksi huostaanottoon vaan ensisijaisesti tulee tarjota muita perhepalveluita.

Myöskään vammaispalveluissa ei ole alaikäraja eli vammaisella lapsella tai nuorella tulee olla oikeus vammaispalveluihin kuten kuljetuspalveluun ja henkilökohtaiseen apuun, niin että voi toimia ikätasoaan vastavalla tavalla yhdenvertaisesti muiden lasten ja nuorten kanssa.

Palvelujen kehittämisessä ja suunnittelussa tulisi ottaa huomioon ja olla mukana vammaisia tai heitä edustavia henkilöitä (myös lapsia ja nuoria). Sekä kouluissa sekä perus- että erityistason sosiaali- ja terveyspalveluissa tulee tunnistaa vammaisten lasten ja nuorten haavoittuvuus. Palveluissa tuli olla mallit puheeksi ottamiseen, tukemiseen ja tarvittaessa eteenpäin ohjaamiseen. Myös palveluiden sisällä tulisi tunnistaa ja karsia ableistiset toimintatavat.

Vammaispalvelujen ja muiden tukimuotojen tulisi tukea myös vammaisten nuorten mielenterveyspalveluiden käyttöä. Esimerkiksi matalan kynnyksen palvelut eivät yleensä kuulu Kela-matkojen piiriin, vaan niihin joutuu käyttämään vammaispalvelujen kuljetuspalvelujen vapaa-ajan matkoja, jotka ovat pois muusta nuoren vapaa-ajasta – tämä käytäntö ei edistä hyvinvoinnin tukemista.

Mielekkään vapaa-ajan toiminnan merkityksen korostaminen mielenterveyden edistämässä nousee ohjelmassa esiin. Hyvinvoinnin ja matalan kynnyksen liikunnan mahdollistaminen kaikille yhdenvertaisesti on erittäin tärkeää. Vammaisten nuorten yhdenvertainen osallistuminen mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan edellyttää esteetöntä ympäristöä sekä toimivia ja riittäviä vammaispalveluita.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Invalidiliitto näkee ohjelmassa mainitun nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamisen tärkeäksi. Se on tärkeää huomioida myös ministeriöiden omassa valmistelutyössä, mukaan lukien lainsäädäntötyössä sekä strategioiden ja toimintaohjelmien valmistelussa. On tärkeää muistaa varmistaa tosiasiallisen osallistumisen mahdollisuudet myös vammaisille nuorille. Heidät tulee ottaa mukaan kuulemisiin sekä osallistumisrakenteiden, ohjelmien ja hankkeiden valmisteluun,

toteuttamiseen ja arviointiin. Se edellyttää, että esteettömyys ja saavutettavuus varmistetaan sekä turvataan riittävät tukipalvelut niitä tarvitseville nuorille osallistumisen mahdollistamiseksi.

Kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustoissa tulee huomioida nuorten moninaisuus mukaan lukien vammaiset nuoret. Lisäksi kuntien ja hyvinvointialueiden vammaisneuvostoissa tulisi mahdollisuuksien mukaan olla nuorten edustus. Näin voitaisiin vahvistaa vammaisten nuorten äänen kuulumista niissä asioissa, jotka erityisesti koskettavat vammaisia henkilöitä. Nuoria tulee perehdyttää ihmisoikeuksiin mukaan lukien vammaisoikeudet.

Oppilaitoksissa on tärkeitä lisätä moninaisuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä. Opettajat ja muu henkilöstö tarvitsevat tähän työvälineitä lisäkoulutuksella samoin kuin osaamista kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyyn. Kouluterveyskyselyn mukaan vammaiset ja toimintarajoitteiset nuoret kokevat muita enemmän kiusaamista ja henkistä, fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa. Kiusaamisen ehkäisyyn on löydettävä nykyistä paremmat keinot.

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

Myös kuntien perusnuorisotyössä tulee huomioida vammaisten nuorten erityistarpeet. Kuntien nuorisotilojen ja toiminnan tulee olla esteetöntä ja saavutettavaa kaikille. Nuorisotyön toiminnan piirissä niin fyysisissä tapahtumissa kuin digitaalisessa ympäristössä tulee olla ehdoton nollatoleranssi kiusaamiselle ja syrjinnälle. Invalidiliitto pitää erittäin kannatettavana VANUPO-ohjelmaluonnoksessa mainittua yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen asettamista yhdeksi kehittämistyön tavoitteeksi.

Painopisteet nuorisovaltuustojen osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Invalidiliitto pyytää kiinnittämään huomiota siihen, että myös nuorisovaltuustojen osaamiskeskusten toiminnassa ja kehittämisessä huomioidaan myös vammaiset lapset ja nuoret.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisovaltuustojen eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

-

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Ohjelma näyttää valmistellun kuulematta laajasti vammaisia nuoria tai heitä edustavia järjestöjä. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista edellyttää, että laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, jotka koskevat myös vammaisia ihmisiä, tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.

Lisäksi vammaisyleissopimus osana velvoittavaa Suomen lainsäädäntöä edellyttää toteuttamaan kaikki tarvittavat toimet, että vammaiset lapset voivat nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Myös ohjelmaluonnoksessa mainitussa lapsivaikutusten arvioinnissa täytyy huomioida vammaiset lapset.

Konkreettisten edistysaskelien saavuttamiseksi olisi suotavaa, että tämän luonteisessa ohjelmassa olisi selkeitä, mitattavia tavoitteita nuorten ja vammaisten nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lahti Hanna
Invalidiliitto ry - Järjestötoiminta